

The outlined approach ensures that interaction of musical and professional, pedagogical and practical and research areas of training specialists of the artistic-pedagogical profile, the unity of cognitive-searching, appraising and interpretative, creative-productive activities while preserving the contents of each, and justifies the main principles of the implementation of this training and the basic guidelines for its modifications.

It is emphasized that special musical training in the context of training in the art cannot be interpreted lower in rank; it is subject to the research priorities of the educational process. Besides, pedagogical direction in the context of a holistic process of training in music and arts also has no right to cede any of the performing or research, as in future educational activities of specialists of the highest qualification level of the teaching skill is no less important than other areas of training.

It is stressed that cognitive activity includes opportunities for assessment of the information received, implementation of creative approaches of the students in the mastery of certain knowledge. Evaluation of actions can accompany the processes of learning and creativity. Creative approaches, in turn, significantly enrich educational activities as well as create conditions for a productive assessment of the results of cognition.

Key words: *specialists in musical art, national paradigm, humanistic foundations, axiological approaches, acmeologic orientation of future specialists' training.*

УДК 821.161.2.09-1:378.147

В. А. Захарова

Сумський державний педагогічний
університеті імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ СТУДЕНТІВ РОЗРІЗНЯТИ ХУДОЖНЮ ДЕТАЛЬ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ПОЕЗІЄЮ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті розглядається робота над текстами поетичних творів Ліни Костенко як засіб вироблення вмінь студентів розрізнити художню деталь. Доведено, що втілення емоційних станів у художнє слово відбувається на високому мистецькому рівні за допомогою досконалих засобів поетичної техніки. Особлива увага приділена колористиці, яка розглядається як засіб поетичної виразності під час вироблення вмінь студентів-філологів розрізнити художню деталь та з'ясувати її емоційно-сміслову роль у поетичному тексті.

Ключові слова: *поезія Ліни Костенко, естетична виразність, колористика, художня деталь, уміння студентів, образ ліричної героїні.*

Постановка проблеми. Серед пріоритетних вимог, що висувуються перед студентом філологічного факультету, значна увага приділяється формуванню вмінь розрізнити художню деталь під час роботи над текстами художніх творів. Зі сформованими вміннями виділяти художню деталь та визначати її смислову й естетичну функції студентам – майбутнім учителям української літератури – буде набагато простіше опанувати поетику твору в цілому. Використання художньої деталі в текстовій діяльності розраховане на появу естетичних емоцій у читача-реципієнта. Поетика віршів Ліни Костенко вражає не одне покоління її дослідників, а проблема підсилення емоційно-естетичного сприйняття художніх образів стоїть досить гостро. Тому закономірною є увага літературознавців та педагогів, методистів до творчого доробку Ліни Костенко. З огляду на вищевідзначене констатуємо актуальність обраної теми.

У статті орієнтувалися на дослідження психологів, які доводять, що збудження, яке виникає в зорових центрах головного мозку людини, поширюється також на слухові органи, і, навпаки, слухові відчуття розповсюджуються на зорові центри. Таким чином, створюються якісно нові переживання, що виникають на основі цілісної реакції свідомості. Повноцінне сприйняття художнього образу уподібнюється сприйняттю навколишньої багатоплощинної дійсності, яка відображається в головному мозку цілісно, тобто в єдності слухових і зорових вражень. Ця теза є пріоритетною в роботі над текстами поезій Ліни Костенко саме в аспекті тлумачення семантики кольору, смислового навантаження художніх деталей, у зображенні почуттів та передачі динаміки переживань ліричної героїні, у передачі краси рідної природи і тих відчуттів, які виникають у ліричної героїні при сприйнятті неповторної навколишньої дійсності.

Аналіз актуальних досліджень. Шляхи вирішення порушеної у статті проблеми знаходимо на сторінках наукових і науково-методичних публікацій. Спробу розглянути питання особливостей поетичного світу Ліни Костенко знаходимо в Л. Ставицької, яка звертає увагу студентів на тонке філологічне чуття поетеси [6, 29]. Етико-гуманістичний зміст лірики Ліни Костенко став предметом дослідження О. Ковальчук. Головні гуманістичні орієнтири інтимної лірики поетеси можуть служити матеріалом у системі літературної освіти. Однак малодослідженою залишається проблема вироблення вмінь студентів виділяти художню деталь під час аналізу поетичних текстів.

Мета статті – дослідити потенційні можливості поетичного тексту в формуванні вмінь студентів-філологів виділяти художню деталь та визначати її емоційно-смислову роль у художній тканині твору.

Методологія дослідження. У даній статті тексти Ліни Костенко розглядаємо як «поле методологічних змагань» (Р. Барт) [1, 491], оскільки в процесі їх аналізу вдаємося до усвідомлення можливостей тексту та сприймаємо їх як такі, що рухаються в межах традиції, напряму, творчого процесу тощо. Пізнаємо та осягаємо поетичні тексти, ураховуючи, що їм властива багатозначність. А це означає, що «він (поетичний текст – В.З.) має не просто кілька значень, але те, що в ньому здійснюється властива йому множинність сенсу – множинність така, що не підлягає усуненню, а не та, що є тільки припущенням» [1, 493].

Виклад основного матеріалу. Поетеса з тонким відчуттям поетичного слова демонструє свій таланти в естетичній виразності слова, що найяскравіше виявляється в поезії, яка пробуджує уявлення та творчу фантазію студентів. Працюючи над текстами Ліни Костенко, студенти на практичних заняттях із літературознавчих дисциплін чітко виділяють такі естетично важливі аспекти слова, як фізичний (чуттєвий) і семантичний (смисловий), необхідні для створення художнього образу. Завдяки звуковим властивостям слово створює естетичний ефект. Літературознавча

наука виявляє інтерес до естетичних засобів мови і мовлення, пов'язує їх з емоційністю й духовністю.

Послуговуючись методологією Ролана Барта («...текст вимагає, щоб ми зліквідували, або хоча б скоротили дистанцію між письмом і текстом, не намагались екстраполювати все сильнішу персону читача на твір, а об'єднували читача й письмо в єдину знакову дійсність» [1, 494]), студенти намагаються скоротити відстань між ліричним твором та безпосередньо текстом Ліни Костенко. Характеризуючи образ ліричної героїні, читачі відзначають її пріоритетні риси, серед них – уміння глибоко й точно почувати й розуміти. Різноманітні нюанси любовних почуттів зафіксовані поетичним словом її авторки. Літературознавці пояснюють, що втілення емоційних станів у слово відбувається на високому мистецькому рівні за допомогою досконалих засобів поетичної техніки, що відіграють пріоритетну роль у семантиці, синтаксисі та звуковій організації художнього мовлення, виділяють і посилюють головні елементи мовленнєвої комунікації. Використання їх у текстовій діяльності розраховане на появу естетичних емоцій у читача-реципієнта. У вузівському вивченні літератури ним є студент, якого розглядаємо як реципієнта, здатного увійти в художню комунікацію «художній текст – читач», де прикінцевою ланкою є читач, який і завершує цей комунікативний ланцюг. Даний ланцюжок художньої комунікації майбутньому вчителю української літератури доведеться реалізовувати на своєму робочому місці, тому розглядаємо як пріоритетні вміння студентів-філологів працювати над розрізненням художньої деталі та з'ясуванням її емоційно-сміслової ролі.

Послуговуємося тим, що в основі будь-якого художнього образу лежать конкретно-чуттєві враження про навколишній світ, які, нанизуючись на досвід та уяву й фантазію письменника, спроможні будувати нові художні реалії, за допомогою яких неповторно та виразно відображається світ. Виходимо з тези про емоційно-естетичне сприйняття художніх образів літературних творів, що відбувається тоді, коли поєднуються почуття, уявлення, асоціативне мислення. Це складний багаторівневий процес, зумовлений духовним світом особистості, яка сприймає твір набутим життєвим досвідом, психологічними особливостями, кругозором. Процес осягнення образу передбачає мобілізацію знань і вмінь, які дають змогу зрозуміти почуття й переживання, відображені в творі, відчуті їх, як свої власні, адже, на думку Гегеля, художня фантазія робить зміст поетичним, осягаючи його таким способом, що він не стоїть перед нами як архітектурний, скульптурно-пластичний чи живописний образ і не вчувається більше в тонах музики, які звучать, а може бути переданий лише мовою, словами, прекрасним з погляду мови їх поєднанням [2, 192–193], тому змістом лірики є «суб'єктивність, внутрішній світ, споглядальна, чуттєва душа» [2, 225].

Впливаючи на студента-читача сугестивно, поезія Ліни Костенко викликає емоційно-естетичне сприйняття мистецької мови, коригуючи механізми переживання, мислення, пам'яті, уваги. Щоб сприйняти художній зміст твору, спочатку має бути задіяна творча уява, а засоби естетичної виразності поезії Ліни Костенко в цьому надають неабияку допомогу. Важливим є вміння правдиво і зрозуміло вказати на виражальне значення образів літературно-мистецьких творів. Як засвідчує дослідницька робота над текстами поезій Ліни Костенко, авторка щиро любила природу. Поезії про сад, осінь і ліс створюють в уяві читача неповторні картини української природи, багаті на кольори. Художні засоби, над якими працюють студенти, увиразнюють вірш, роблять рядки глибокими за суттю, охудожнюють звичні фізичні процеси та явища, роблять їх виразними. Метафоричний епітет «самотканий дощ» студенти виділяють як зорову деталь. Вислів «цвітастий ситець літа» збільшує контраст між літом та осінню, набагато скупішої на кольори. Подібні зорові деталі студенти виділяють у вірші «Виходжу в сад, він чорний і худий ...» [4, 342], що є зразком інтимної лірики. Вірш пройнятий почуттям любові до природи, що облагороджує людину, робить її думки чистими, світлими, а погляди – піднесеними, гармонійними, неповторними. Дослідження доводить, що поетеса майже не використовує складних стилістичних конструкцій. Семантику кольору студенти визначають джерелом поетичної експресії ліричних творів Л. Костенко.

Під час роботи над текстами виходимо з позицій про естетичну природу мови, що полягає в універсальності слова, у багатоманітності його образних значень, які реалізуються та актуалізуються через художній контекст. Для поетичного тексту Ліни Костенко характерними є змістово-концептуальна і змістово-підтекстова інформація, що потребують проникнення у глибинний смисл тексту і мають естетично-художній характер. Поетеса любить природу і розуміє її. Для неї ліс є живим («цей ліс живий»), бо в нього «добрі очі», як у людини. У цьому баченні лісу студенти спостерігають відлуння дитячої фантазії. Ставлення ліричної героїні до природи інколи набуває інтимно-довірливих інтонацій. Найбільше вражає це виявлення в поезії «Виходжу в сад, він чорний і худий» [4, 342]. Читачі бачать осінь то як свято золотавих барв, то як майстерно виписаний кольором один живописний мазок. Студенти у процесі роботи з віршами помічають, що колірна ознака неба здатна привернути увагу читача. Під час визначення семантики кольору студенти виділяють вірш «Осінь жагуча», що є суцільною метафорою. Поезія наповнена кольорами й переливами врожайної осені, яка щедра на золотий хліб, груші й виноград. Віршорядок «могутні чресла золотого стану» [4, 333] створює в уяві його читачів яскраву картину, наповнену сонячними кольорами. Це багата на пшеничне добро нива, яка «золотом» і переливами притягує зір, змушує кожного перехожого

милуватися працею невтомного хлібороба. «Червонощокі ружа» [4, 333] вияскравлюють зорову картину, що постає в уяві читача, надають їй емоційності. Студенти звертають увагу на змістовий компонент вірша «Вкосі янтарній нитка сивини» [4, 333] та припускають, що осінь є тією порою року, яка є найулюбленішою та найбільш привабливою з точки зору її краси та різнобарв'я. До такої думки спонукає скрупульозна робота над поезією досліджуваного автора. «Біляві яблука» і «жовта раса груш» є постійними атрибутами пізнього літа. Ці та інші зорові деталі створюють в уяві студентів неперевершену картину багатого на щедрий урожай літа. Студенти роблять висновок про пріоритетну роль колористики у творенні картини багатой природи, що несе людині матеріальні цінності, добробут, достаток у дім.

Під час аналізу пейзажної лірики вдосконалюється пізнання студентами мови художнього тексту. Цей процес здійснюється через сприйняття мовних одиниць до уявлень, від уявлень – до художнього образу. Зорові образи поезії розвивають емоційно-естетичну чутливість студента-читача. Цьому певною мірою сприяє асоціативний аналіз художнього тексту, оскільки слово в художньому мовленні виконує сугестивну функцію, виражає оцінне ставлення до дійсності через образні й емоційні асоціації. Тому естетичний вплив мови віршів поетеси на студентів пов'язаний як зі змістом висловлювання, так і з його формою.

Розглядаючи вірш «На оболонях верби у болоньях ...», студенти виділяють епітет з ознаками колористики – «... пелехатий сонях пасе траву в блакитному дощі» [4, 341] та відзначають його свіже й неповторне звучання. Завдяки зоровим деталям створюється яскрава й переконливо прекрасна пора ранньої осені з її дощами, «пелехатим» соняшником, «мислителем-чорногузом». Колір золота знаходимо та спостерігаємо його роль і значення, смислове навантаження у вірші «Рожеві сосни». Тексти поетеси дещо складні для сприймання, їх треба читати, думати й замислюватися над тими сутнісними проблемами, що їх оголює авторка. Поступовий зв'язок студента-читача з ліричним героєм об'єднується в одне ціле та творить неповторний гармонійний стан, у якому хочеться сперечатися, погоджуватися, жити і любити. Студенти виділяють метафоричний епітет «березова зима», щонає семантику кольору та увиразнює поетичний образ плинності часу. Лірична героїня авторки вміло й тонко передає кольори навколишнього життя: «рожеві сосни», «смарагдова вечірня тишина», «золотом прошита ... березова зима». «Кольорові» епітети діють у вірші як основні чинники зображення вечірньої пори. Поетичний образ «смарагдова вечірня тишина» передає естетику вечірньої пори, її неповторність, красу. Зорова картина «смарагдової діброви» постає в уяві студента при читанні вірша «Після дощів смарагдова діброва ...» [4, 113]. Студенти виділяють вирази «смарагдова діброва», «смужка сонця тонко пурпурова» [4, 113], що передають кольорову неповторність українського села та викликають оптимістичний настрій.

«Золоті герби дубів» у поезії «Ліс» [4, 124] наповнюють уяву читача-реципієнта золотистим кольором. «Білі дзвони конвалій» студенти сприймають як символ трагедії, дзвін конвалій змушує їх замислитися, адже людина відповідальна за долю навколишньої краси перед нащадками. «Золотий» колір часто використовується автором для передачі захоплення від краси природи. Подібну картину спостерігаємо при розгляді поезії «Буває мить якогось потрясіння ...», в якій з'являються «золоті барви». Естетична картина створюється за допомогою кольорових зорових деталей, що, об'єднуючись, творять поетичний образ дощу. Студенти переконуються, що автор аналізованих поетичних творів змогла осягнути багатогранний світ, зрозуміти його неповторну красу і висловити тривогу за можливі наслідки недбайливого та непродуманого втручання людини в природу.

Із метою виділення художньої деталі студенти під час аналізу поезії «Цей ліс живий» називають зорові деталі на позначення кольору: «білі вальси радісних берез», «сонний гриб в смарагдовій куфайці», «багряне сонце сутінню лісною», «сива сосна». Як свідчать спостереження над лірикою поетеси, слово «багрянний» часто вживається на позначення червоного кольору. Аналіз використаних художніх деталей, зокрема зорових («ясени моляться», «бори стоять і ведмедів бачать уві снах», «шофер гальмує мимоволі» [4, 123] та інші), формує естетичні смаки студентів. Розглядаючи рядки «Сосновий ліс перебирає струни...» [4, 108], студенти виділяють сильну енергетику поезії та відзначають її філософічність. Водночас робота над текстом переконує їх, що у вірші звучать пейзажні мотиви. На фоні природи лірична героїня роздумує над вічними проблемами людського буття. Світанок у лісі імponує її роздумам і викликає певним чином меланхолійний настрій. Студенти виділяють художні деталі: зорові («блукають луни», «світає світ в терновому галуззі») і слухові («кладуть вітри смичок на тятиву», «сосновий ліс перебирає струни»), відзначають, що вони дозволяють поетесі внести елемент роздуму та створити рухливу картину ранку в лісі. Ліна Костенко вдало змогла помітити найдрібніші елементи, що їх не побачили пересічні споглядачі, і підібрати лаконічні та яскраві зорові деталі, що зливалися і творили поетичний образ ранкового лісу та передавали яскраву картину.

У процесі вироблення вмінь виділяти художню деталь студенти спостерігають за використанням авторкою кольору золота при передачі краси природи в пейзажній та інтимній ліриці. Вислів «золота колиска» («Стоїть у ружах золота колиска») постає символом дитинства, родинного затишку, спокійного і безхмарного часу. Метафоричні «кольорові» епітети вжиті автором для урізноманітнення мови художнього твору, передачі відчуттів радості від давніх спогадів про безтурботне дитинство. Із їх допомогою створюється «тепла» картина синьоокого дитинства й родинного благополуччя. Колір золота студенти зустрічають у поезіях

«Вечірнє сонце, дякую за день!», «Я виросла у Київській Венеції» [4, 71]. Аналізуючи почуття ліричної героїні, читачі розшифровують спресовану у віршах художню інформацію. Зорова деталь із елементом кольору «на білих вікнах змерзли міражі» посилює сприйняття болю героїні.

Скрупульозна робота над текстами дозволить студентам зробити переконливий висновок про те, що вірші про кохання та природу – це суцільний живописний мазок, у якому переважають світлі, пастельні кольори, а семантика кольору служить джерелом поетичної експресії, що увиразнює їх змістове наповнення. Колористика відіграє важливу роль у створенні чарівної картини багатой на кольори української природи, що несе людині цінності, добробут, достаток, а також неперевершену естетичну насолоду. Естетичний вплив віршів Ліни Костенко досягається за допомогою метафоричного текстового матеріалу, його змістового та виражального навантаження. Під час читання поезій пріоритет надається емоційно-безпосередньому спілкуванню студентів із текстом.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Сумлінна робота студентів над текстами віршів Ліни Костенко формує в них уміння розрізняти художню деталь і тлумачити її смислову та естетичну функції. Використані в поезії виражальні засоби допомагають її автору Ліні Костенко сугестувати відповідний настрій читачам, а студентам – виробляти вміння виділяти художню деталь і трактувати її роль у тексті художнього твору.

Художній світ Ліни Костенко повчальний і містить потенційні можливості, що потребують реалізації в умовах розвитку вищої освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Від твору до тексту / Р. Барт // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2001. – С. 491–496.
2. Гегель Г. В. Ф. Лекції по естетике. Сочинения. Т. 14. Книга 3 / Г. В. Ф. Гегель. – М., 1958. – 440 с.
3. Ковальчук О. «Нехай тендітні пальці етики торкнуться вам серце і вуста» / О. Ковальчук // Дивослово. – 2000. – № 3. – С. 33 – 35.
4. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
5. Ставицька Л. «О скільки слів, і скільки снів мені наснилося ...» / Л. Ставицька // Дивослово. – 2000. – № 3. – С. 26–30.

РЕЗЮМЕ

Захарова В. Формирование умений студентов разграничивать художественную деталь во время работы над поэтическими произведениями Лины Костенко.

В статье рассматривается работа над текстами поэтических произведений Лины Костенко как средство формирования умений студентов разграничивать художественную деталь. Доведено, что воплощение эмоциональных состояний в художественном слове происходит на высоком художественном уровне с помощью совершенных средств поэтической техники. Особое внимание уделено колористике, которая рассматривается как средство поэтического выражения во время формирования умений студентов-филологов разграничивать художественную деталь и объяснять ее смысло-эмоциональную роль в поэтическом тексте.

Ключевые слова: *поэзия Лины Костенко, эстетическая выразительность, колористика, художественная деталь, умения студентов, образ лирической героини.*

SUMMARY

Zakharova V. The development of students' analytical skills to differentiate between various techniques used in literature while analyzing Lina Kostneko's poetry.

These days a great attention is devoted to students' development of analytical skills and understanding of literary detail. Students' ability to determine author's main message and its deeper meaning while analyzing poetry is at the center of modern teacher training process. With such developed skills students – future professionals of Ukrainian literature will be able to understand literary context in a deeper and more holistic way. This article examines the parallels between the psychological excitements stimulated by Lina Kostenko's poetry.

This process originates in the visual cortex of the brain in frontal lobe, immediately transmitting neurons onto the auditory cortex, and reversal axel of the retina. Healthy imagination of literary imagery becomes true in the way we perceive our daily life, which then gets reflected in the human brain holistically. Lina Kostenko's work captures the correlation between hearing and visual reception as it is widely interpreted around the world. For this reasons, her work is fundamental for analyzing the way she uses colors and meaningful metaphors in describing feelings and transcribing the dynamics of emotions of the main character in her poetry.

The aim of this article is to explore the length to which literature techniques can deepen students' skills set to call out and decode masterful methods and techniques of imaginary and metaphors in poetry. We viewed and deliberated Kostenko's language, understanding that there are several possible meanings to it. The author demonstrates her talent by aesthetically expressing her mind, which awakens clever artistic imagination, developing emotional understanding of poetic language.

During teacher training sessions, students are taught how to differentiate and pinpoint such techniques. They work on decoding the meaning trying to detail poetic expressions used to strengthen the author's main message. Central effort in development of students' analytical skills is a comprehensive work of R. Bart. Bart compares poetic lyrics that are studied to "a field of methodological competition" (R. Bart). Such detailed work on Lina Kostenko's poetry will help students realize themselves as professionals and will better equip them for their future career in teaching.

Key words: *Lina Kostenko's poetry, aesthetic expression, student's analytical skills, imaginary methods and techniques.*